

MARTIN ŠRAJER / 8. 10. 2021

Jakub

Berlín, Štrasburk, Uppsala, Mannheim, Krakov, Telluride, Rotterdam... Dokumenty Jany Ševčíkové jsou možná víc než v Česku uváděny a oceňovány na zahraničních festivalech. Není proto překvapivé, že nepočetnou nabídku české tvorby v globální virtuální filmotéce MUBI nedávno doplnil právě *Jakub*.

Uhrančivý portrét lidí, kterým historická paměť nahrazuje domov, o něž byli připraveni, Ševčíková dokončila až po listopadu 1989. S natáčením ovšem začala již za normalizace. Tehdy společně s dalšími ženami jako Drahomíra Víhanová, Helena Třeštíková, Olga Sommerová nebo Hana Pinkavová do tuzemského dokumentu navrátila vytěsněné sociální hledisko.

Ševčíková sice po dokončení FAMU pracovala na filmu o učňovské mládeži, ale ten nedokončila. Větší část její nezávisle vznikající tvorby tak nezkoumá aktuální společenské problémy Čechů a Slováků, ale je založena na mnohaletém terénním výzkumu a zúčastněném pozorování malých uzavřených společenství, odsouzených kvůli svému perifernímu postavení k zániku a zapomenutí.

Studentský film *Piemule* (1984) sleduje enklávu žijící v kopcích u Temešváru. Život izolované pravoslavné sekty žijící v rumunské vesnici u dunajské Deltě přibližují *Starověrci* (2001). Pro dokument *Gyumri* (2008) Ševčíková po tři roky filmovala arménské rodiny zasažené na konci osmdesátých let masivním zemětřesením. Všechny filmy předkládají obrazy natočené s velkým citem pro materiální realitu i její spirituální přesahy a podávají upřímnou výpověď o konkrétních lidech a místech i lidském údělu jako takovém.

V pět let vznikající etnograficko-sociální studii *Jakub* (1992) se Ševčíková zaměřila na potomky Rusínů, jež se na konci předminulého století odstěhovali za prací do Uherské Transylvánie na hranicích severního Rumunska. Po roce 1947 provedla československá přesídlovací komise nábor pracovních sil do vyliďněných Sudet v západních Čechách.

Obyvatelům rumunských vesnic Vagaš, Soča a Tarna Mare byl slibován blahobyť. Museli se ale zřeknout své národnosti a prohlásit se za Slováky. Do vyrabovaných domů po sudetských Němcích si navíc každý mohl vzít pouze 35 kg osobního majetku.

Většina příchozích byla negramotná. Výjimku představoval Jakub Popovič. Vzdělaný muž znal víc lidových písní a tradic než ostatní. Imitování jeho pohybů a vzpomínání na jeho osud, z něhož se postupně stala místní legenda, Rusínům pomáhá zachovat odkaz jejich zakarpatské domoviny a udržet si svůj specifický způsob bytí. Prudkým politickým a sociálním změnám navzdory.

Jakub v sobě ale nenosil jen rusínský folklór, ale také hrůzy války, kterou část místních strávila v ruských zajateckých táborech, a přetrvávající strach, že se na vysídlené území vrátí Němci. V postavě zesnulého, v paměti druhých přesto zas a znovu ožívajícího krajana se střetávají osobní a kolektivní traumata. Všichni jsou Jakub. Pochopit jej znamená pochopit také ostatní přesídlené Rusíny.

Film složený z řady intimních portrétů zkroušených tváří a zamklé krajiny v mlze má unikátní dokumentární hodnotu. Zachycuje pocity, emoce a zvyky prostých venkovských lidí, o nichž většina společnosti nevěděla nebo vědět nechtěla, protože jim nejen svými slovy o vlastní nicotnosti, ale i každou svou jizvou a vráskou připomínali tragickou historii střední a východní Evropy. Vedle svateb, pohřbů a posvícení probíhajících v přítomném čase vidíme i výjevy evokující bolestivou minulost.

Syrová černobílá kronika byla natáčena čtyřmi kameramany na Tachovsku a v oblasti maramurešských hor v Rumunsku. Sugestivní obrazová stránka, blízká etnografickým filmům Martina Slivky nebo Dušana Hanáka, dodává mystický význam i obyčejným gestům a každodenním úkonům. Skladba záběrů s opakováním určitých výjevů pak navozuje meditativní rytmus a pomáhá nás přenést do míst, kde čas plyne vlastním tempem.

Prozaické i poetické vzpomínání na jednoho nezapomenutelného člověka uzavírá oslava čtyřicátého výročí příchodu zakarpatských Rusínů do Čech. Absurdní proslov žoviálního soudruha, podle něhož vlastnictví auta dokládá, že místní žijí v prosperitě, odhaluje rozkol mezi světem politiků a světem obyčejných lidí. Ti nežijí podle prázdných hesel, ale v závislosti na změnách počasí a ročních obdobích a práci, kterou je třeba vykonat.

Nejen v případě tohoto střetu dvou světů se Ševčíková empaticky dotýká něčeho nadčasového, všem lidem vlastního, co přesahuje příběh jedné zanikající komunity a co se děje dnes stejně jako před třiceti lety, v centru stejně jako na periferii.

Film je dostupný na [MUBI](#) nebo [DAFilms](#), kde najdete také ostatní filmy Jany Ševčíkové.

Jakub (Československo 1992). Scénář a režie: Jana Ševčíková, kamera: Jaromír Kačer, Miroslav Čvorsjuk, Martin Vadas, Miroslav Halada, hudba: Alan Vitouš. Jana Ševčíková, 63 min.